

Särskild arkeologisk utredning, etapp I och II

Bostadsbebyggelse Vaksala-Lunda

Vaksala-Lunda 1:12 m.fl.
Vaksala socken
Uppland

Dan Fagerlund

UPPLANDSMUSEET

Särskild arkeologisk utredning, etapp I och II

Bostadsbebyggelse Vaksala-Lunda

Vaksala-Lunda 1:12 m.fl.
Vaksala socken
Uppland

Dan Fagerlund

Omslagsbild. Mossbelupna och höljda i dunkel ligger flera äldre stenmurar inom det område som skall bebyggas. Foto Dan Fagerlund, Upplandsmuseet.

Upplandsmuseets rapporter 2009:02, avdelningen för arkeologiska undersökningar

ISBN 1654-8280

© Upplandsmuseet, 2009

Bearbetning av planer och bilder: Dan Fagerlund, Upplandsmuseet

Bearbetning av historiskt kartmaterial: Hans Göthberg, Upplandsmuseet

Allmänt kartmaterial: © Lantmäteriet. Ärende nr MS 2006/1674

Upplandsmuseet, S:t Eriks gränd 6, 753 10 Uppsala
Telefon 018-16 91 00, Telefax 018-69 25 09
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

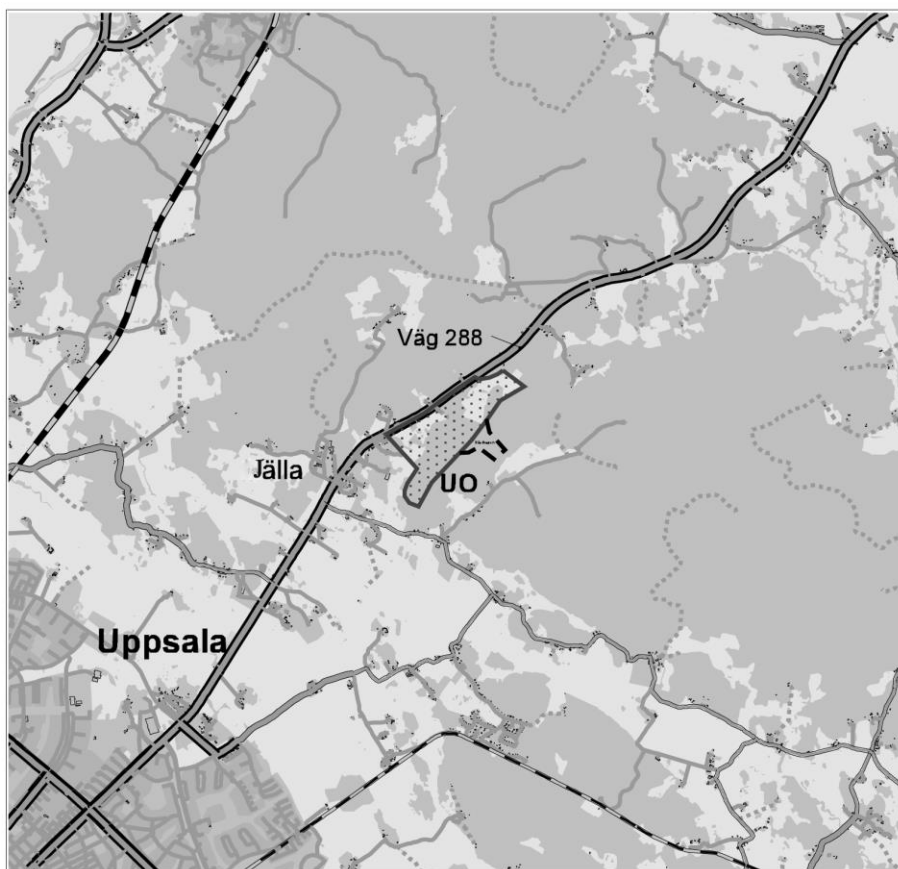
Inledning	6
Målsättning, etapp I	7
Topografi och fornlämningsmiljö	7
Tidigare undersökningar	9
Arbetets utförande och metod	9
Historiska uppgifter och äldre lantmäterikartor (Hans Göthberg)	10
Uppgifter om lösfynd	11
Resultat, etapp I	12
Gravar i området	13
Stenålderslämningar	14
Förslag på åtgärder och fördjupning	16
Resultat, etapp II	18
Sammanfattning av utredningens etapp I och II	21
Administrativa uppgifter	22
Referenser	23
Litteratur	23
Arkivmaterial	23

Inledning

Upplandsmuseet har under perioden 27 oktober till 4 november 2008 genomfört en *särskild utredning, etapp I*, inom fastigheten Vaksala–Lunda 1:12 m.fl., i Vaksala socken, öster om Uppsala stad (fig 1). Syftet med utredningen var att klargöra om ett arbetsföretag, som rör bostadsbebyggelse, kunde komma att beröra tidigare okända fornlämningar som är synliga ovan mark och om det fanns indikationer på fornlämningar som inte är synliga ovan mark. En del av utredningen gjordes som en fältinventering inom det berörda området. Arbetet utfördes av Andreas Hennius (projektledare) och Dan Fagerlund, bägge arkeologer vid avdelningen för arkeologi på Upplandsmuseet. För hjälp vid sökandet efter stenåldersboplatser deltog även Michel Guinard, SAU. En annan del av utredningen var en kart- och arkivstudie, med en huvudsaklig inriktning på en genomgång av det historiska kartmaterialet. Denna studie har gjorts av Hans Göthberg vid Upplandsmuseet.

Utredningen föranleddes av planer på en utbyggnad av bostäder i området och uppdragsgivare var LA Bygg och förvaltning. Tillstånd till undersökningen meddelades av länsstyrelsen i Uppsala län i beslut 2008-10-21 (lstn dnr 431-13564-08).

Figur 1. Översikt med utredningsområdet markerat. Detta ligger längs med väg 288 nordost om Uppsala stad bortom Jälla.

Som en konsekvens av den första etappen av utredningen gjordes också under perioden den 1:a till den 3:e december samma år en *utredning etapp II* med sökschakt i anslutning till observationer som kunde röra förekomsten av fasta fornlämningar i området. Den senare etappen genomfördes på uppdrag direkt av nämnda uppdragsgivare. Uppdraget föregicks av en diskussion mellan företrädare för länsstyrelsen i Uppsala län, uppdragsgivaren och de arkeologer från Upplandsmuseet som utfört den inledande etappen.

Målsättning, etapp I

Målsättningen med utredningens första etapp redogjordes för av länsstyrelsen i underlaget till gällande undersökningsplan och i korthet var målet att klargöra om arbetsföretaget skulle beröra fornlämningar som inte var kända. Utredningen skulle innefatta arkiv- och fältinventering för att lokalisera eventuella okända fornlämningar och lokalisera eventuella delområden med indikationer på fornlämning.

Länsstyrelsen framhöll också i sitt beslut (se ovan) att det föreligger topografiska förutsättningar för förekomst av idag ej kända fornlämningar och att Vaksala fornminnesförening tillställt dem uppgifter om förekomst av stenmurar och eventuella stensättningar i området vilket också skulle följas upp.

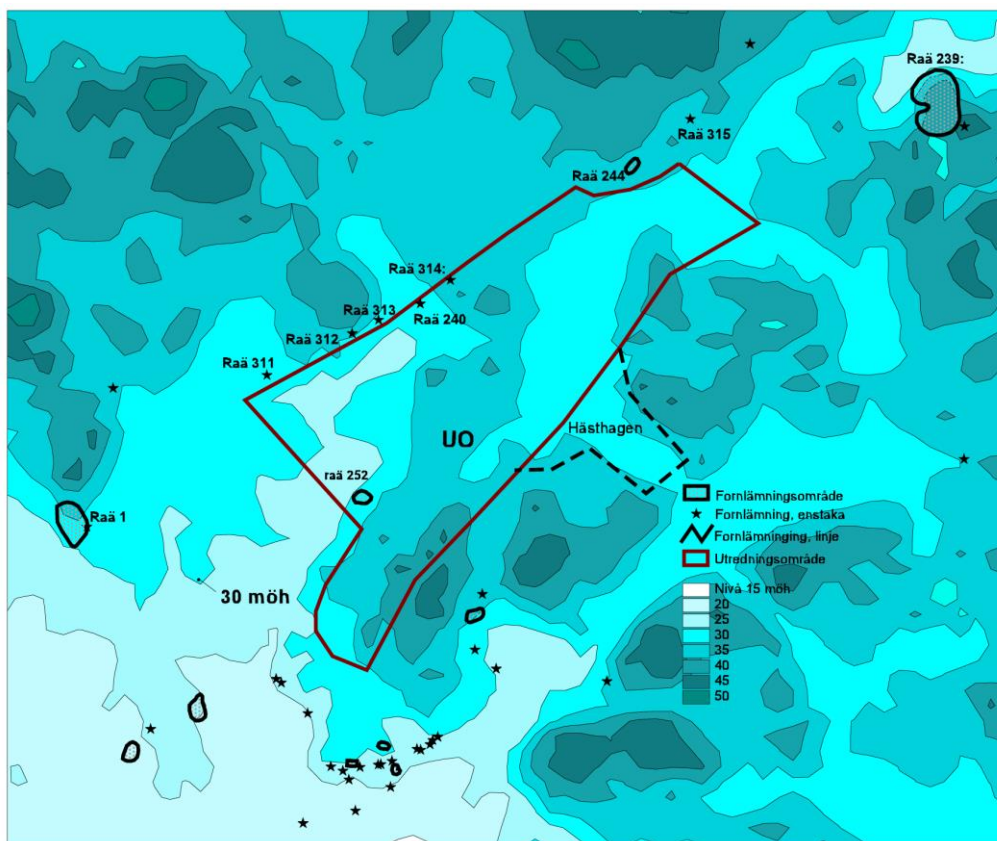
Topografi och fornlämningsmiljö

Exploateringsområdet ligger i den västra delen av ett större skogsområde som skiljer de öppna slätterna runt Uppsala från Rasbobygdens öppna odlingslandskap. Av de ca 141 hektaren som skall exploateras utgörs ungefär en tredjedel av åkermark. Resterande del utgörs av stundtals mycket blockrika skogsmarker. Undergrunden utgörs huvudsakligen av lera och morän med mindre insprängda bergspartier. Åkern är till stora delar bevuxen med vall och delvis uppfylld med tjocka jordmassor.

Övergångszonen mellan åkermarken och de skogsbevuxna moränmarkerna återfinns på ca 25 möh. Höjden över havet ökar österut med toppar upp mot 50 m (fig 2). Inom exploateringsområdet varierar höjden över havet mellan ca 30-45 m. Under stenåldern bör området ha varit beläget på den västra sidan av en större ö med en öppen skärgård mot väster. Då havsnivån stod ca 30 m högre än idag fanns ett flertal skyddade vikar och smala sund lämpliga för neolitiska bosättningar inom exploateringsytan.

Området ligger indraget öster om Uppsalaslättens östra kant som bör vara en av landskapets fornlämningsstätaste miljöer (fig 2). Fornlämningsskatten i området runt bl.a. Jälla präglas till stora delar av de skärvstenshögar och gravar som återfinns på ett närmast nordsydligt stråk väster om Jälla, i randbygden mellan odlings- och skogsmark. Exploateringsområdet ligger längre in i skogsmarken, öster om dessa fornlämningskoncentrationer.

Inom exploateringsområdet och dess direkta närhet fanns inför utredningen endast ett fåtal fasta fornlämningar registrerade. Av förhistorisk karaktär kan nämnas Vaksala 239:1, en fornborg belägen ca 700 m mot nordost. Ungefär lika långt sydväst om exploateringsområdet återfinns Vaksala 1:1, ett gravfält bestående av cirka 40 fornlämningar. Dessa utgörs av 12 högar, 21 runda stensättningar och en kvadratisk stensättning. Dessutom finns sex skärvstenshögar. Söder om exploateringsområdet finns ett mindre antal stensättningar och fornlämningsliknande bildningar.

Figur 2. Översikt över utredningsområdet med fornlämningar markerade. De som omnämns i texten har också markerats med ett fornlämningsnummer. Kartan är kompletterad med höjdnivåer med en ekvidistans på 5 m.

Både inom och mycket nära det aktuella området fanns även ett flertal kulturhistoriska lämningar i form av exempelvis bebyggelseämningar och gränsmärken. Nämnas kan en byggelseämning som var belägen inom utredningsområdet, Raä 252, med husgrunder, murar och en källare (fig 2). Det finns också uppgifter om en sådan, Raä 311, intill nuvarande väg 288. I anslutning till vägen finns också några gränsmarkeringar, Raä 312 och 313, milstolpe, Raä 240, och en stenröjd yta, Raä 314 (alla i Vaksala socken). Av dessa är det endast milstolpen som klassats som fast fornlämning, resterande har klassningen övrig kulturhistorisk lämning.

Tidigare undersökningar

Endast ett mindre antal arkeologiska undersökningar har genomförts i närområdet. Inför arbetet med ombyggnation av väg 288 genomförde Upplandsmuseet en arkeologisk utredning etapp 1 utefter den befintliga vägsträckningen 2003. Vid vägens passage förbi det nu aktuella området kunde endast sentida kulturlämningar iakttas (Göthberg 2003). En utredning etapp 2 med schaktgrävning gjordes också utefter väg 288 mellan Vaksala och Jälla vid projektering för ny G-C väg år 2006. De lämningar som påträffades fanns främst längre västerut mot Uppsala, i ån Samnans flacka dalgång (Hennius 2006). Vid Lunda ca 800 m söder om det nu aktuella exploateringsområdet undersöktes en boplats från folkvandringstid/vendeltid 1995 (Åstrand 1997). Vid det närliggande Vaksala-Åby genomfördes en mindre undersökning 2001 då en kokgrop och en del av ett kulturlager grävdes ut. Utifrån den upphittade keramikens utseende daterades lämningarna till bronsålder (Fagerlund 2002). De utgrävda lokalerna är alla belägna väster om Jälla, väster om det nu aktuella skogspräglade området.

Arbetets utförande och metod

Hela området, som utgör ca 140 ha, har inventerats och olika observationer har dokumenterats med hjälp av en GPS samt med kamera där så ansetts befogat (fig 3). Tyngdpunkten vid fältinventeringen låg på områden som erfarenhets- och kunskapsmässigt ansågs ha förutsättningar att dölja fornlämningar. Fältinventering har framförallt gjorts av naturmark och till mindre del av övrig mark då möjligheterna att avgöra förekomst av fornlämningar i övervuxen åkermark är små. I några fall har dock topografiskt lämpliga lägen utpekats som i samråd med länsstyrelse och uppdragsgivare bedömts angelägna att utreda ytterligare.

Figur 3. Andreas Hennius vid några gränstenar. Foto: Dan Fagerlund, Upplandsmuseet.

De till länsstyrelsen hemställda uppgifterna från Vaksala hembygdsförening om eventuella fornlämningar har också kontrollerats och dokumenterats.

Området har en topografi som på flera sätt bedömts ha goda förutsättningar för förekomst av stenåldersbosättningar. Möjliga sådana lägen har lokaliserats och kontrollerats genom provgrovsgrävning. I detta moment har ytterligare en person deltagit med god vana av just sådan landskapsanalys (se ovan).

De arkivstudier som gjorts, se nedan, omfattar en sammanställning av uppgifter om fornlämningar, arkeologiska undersökningar och fynd i register vid SHM, Upplandsmuseet och Museum Gustavianum. Här har också äldre lantmäterikartor och kameralt material sammanställts och analyserats.

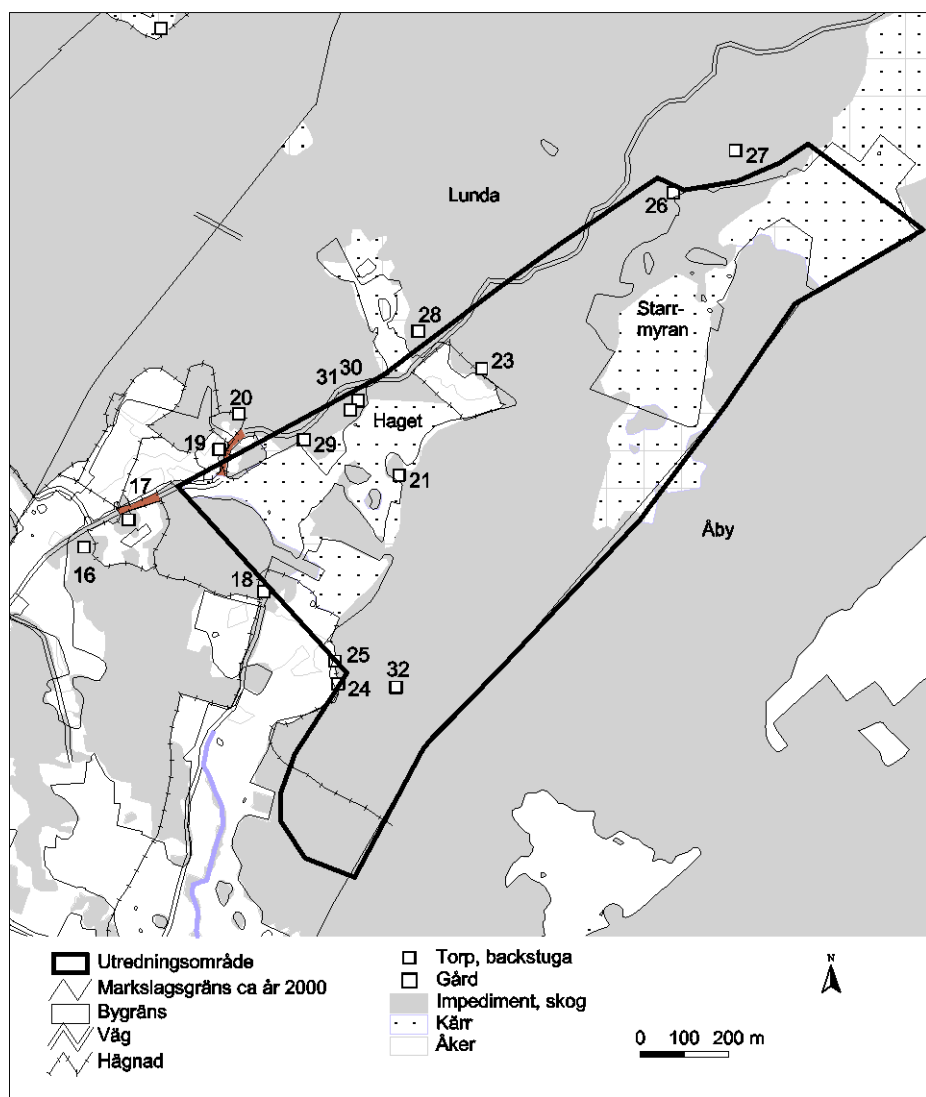
Historiska uppgifter och äldre lantmäterikartor

Det aktuella utredningsområdet (fig 4) omfattar till mycket stor del mark som har tillhört Lunda. De äldre lantmäterikartor som täcker hela eller delar av det aktuella området är helt och hållet över Lunda. De utgörs av en geometrisk avmätning från 1640-41, en karta över storskiftet 1765 och en dito över laga skiftet 1847. Därtill kan den häradsekonomiska kartan från 1861 över Vaksala härad ge viss information, men med avsevärt sämre detaljeringsgrad.

I mycket stor utsträckning kan området karaktäriseras som skog med inslag av våtmarker. I utredningsområdets södra del fanns uppodlad mark enligt kartan från 1640-41. Enligt kartan från 1765 fanns norr därom en kärrmark, kallad Haget. Dess innersta del var dock uppodlad invid torpet Starbo (23). På den södra sidan av kärrmarken fanns en backstuga (21 se fig 4) och i anslutning till den odlade marken i söder fanns torpen Skräddartorp (18), Storstenstorp (16) och Grindtorpet (17), samt i öster ett soldattorp (25) och en backstuga (24). Längre österut inom utredningsområdet fanns ytterligare kärrmarker, varav delar benämndes Starrmyran.

Kartan för laga skiftet från 1847 och häradskartan från 1861 visar spår av en storskalig uppodling. Kärret Haget var då i det närmaste helt uppodlad. Bebyggelsen hade också förändrats. På norra sidan av det fd kärret hade torpet Hagtorp (29) tillkommit och öster om detta fanns två backstugor (30, 31). Däremot hade de två backstugorna på det fd kärrets södra och östra sida försvunnit. Laga skifteskartan visade att soldattorpet låg kvar och därtill fanns en mindre bebyggelse invid en uppodling ca 150 m öster därom. Häradskartan visar däremot att både denna och soldattorpet hade försvunnit. Starrboda hade enligt häradskartan flyttat till sitt nuvarande läge (28) norr om landsvägen mot Rasbo, men samtidigt fanns det kvar bebyggelse på den gamla platsen. De norra delarna av Starrmyran och mark norr därom hade uppodlats. Därtill hade torpen Nybygget (26) och Lindbacken (27) tillkommit. Även de södra delarna av Starrmyran hade uppodlats.

Landsvägen mot Rasbo följde redan enligt kartan från 1765 samma stråk som dagens väg, men med en väsentligt mer slingrande dragning. Den uträtades först under 1900-talet. En detalj från kartan 1765 är att en fjärdingssten fanns i höjd med torpet Starbo, dvs på samma plats som milstenen fornlämning nr 240:1.

Figur 4. Historiskt kartöverlägg över Lunda i Vaksala socken, grundad på karta för storskifte 1765 (LmV B72-17:1). Utredningsområdet dominerades av skogsmark, samt kärrmark som uppodlades under 1800-talet. I området fanns flera torp och backstugor; 16 = Storstenstorpet, 17 Grindtorp, 18 Skräddartorpet/Ålkällan, 19 Smedtorpet, 20 Lundavret, 21 backstuga (ss), 23 Starbo, 24 backstuga (ss), 25 soldattorp (ss, ls), 26 Nybygget (ls, hk), 27 Lindbacken (ls, hk), 28 Starrboda (hk), 29 Hagtorp (ls, hk), 30, backstuga (ls, hk), 31 backstuga (ls, hk), 32 (ls). ss = storskifteskarta 1765, ls = laga skifteskarta 1847, hk = häradskarta 1861.

Uppgifter om lösfynd

Det saknas kända uppgifter om lösfynd inom det område som utretts.

Resultat, etapp I

Vid utredningen gjordes ett drygt 50-tal observationer av främst yngre men även äldre lämningar (fig 5). Här ingår det material som framhållits av hembygdsföreningen. En mycket stor andel av de observationer som gjordes bestod av stensträngar eller stenmurar av olika typer. De allra flesta utgörs av säkerligen sentida stenmurar, särskilt som många var uppbyggda av sprängt stenmaterial från otaliga stembrott i området. Många av murarna av den kategorin återfanns i exploateringsområdets nordligaste del (nr 37, 39-40, 43-47 och 49 på fig 5 och tabell 3). Det fanns också flera murar (nr 10, 14, 20 och 21 och 25, fig 5 och tabell 3) i anslutning till den bebyggelselämning som var registrerad, Raä 252. Det fanns på några platser också stensträngar som ter sig något äldre, bl.a. nr 7, 8, 30, 34 och 54 samt 51 som dock ligger utanför området (fig 5). De senare murarna består av enkla lite grövre block, är mer eller mindre övermossade och slingrar sig fram mellan markfasta ännu grövre block. Det är dock i nuläget omöjligt att utröna hur gamla dessa är. Ingen av de senare ligger t.ex. i anslutning till några andra indikationer på förhistoriska eller senare lämningar. En bedömning är att i synnerhet nr 7 och 51 kan vara väldigt tidiga och de kommer också att klassas som fast fornlämning vid en kommande anmälan till fornlämningsregistret. Nr 8, 30, 34 och 54 var alla relativt oformliga och uppbyggda av ett blandat stenmaterial. Troligtvis rör det sig här om röjd och glest upplagda odlingsstenar i mer eller mindre nära anslutning till åkermark.

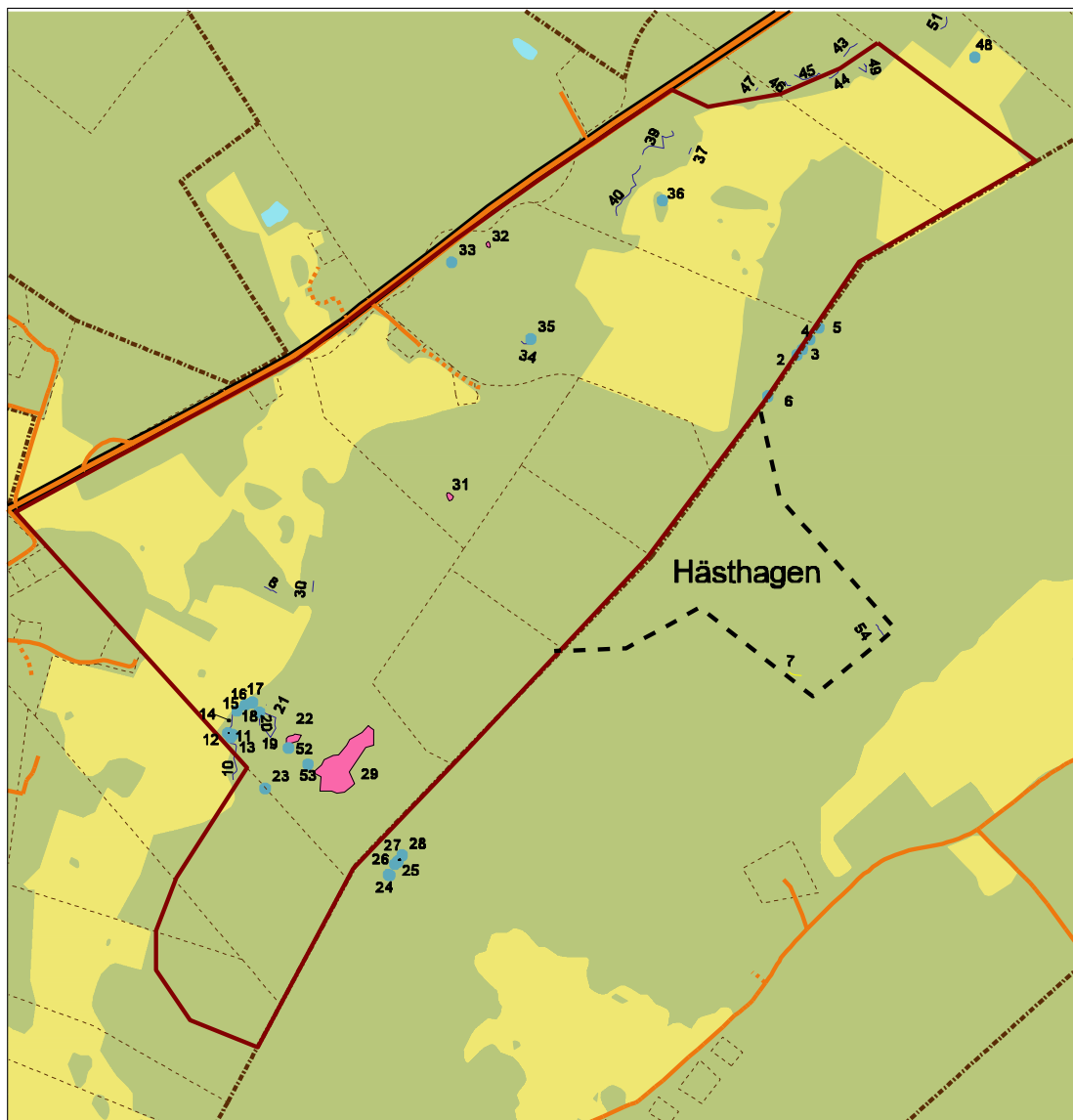
En annan kategori av lämningar som påträffades i ganska stor omfattning var gränsmarkeringar och rör. Merparten, nr 2-6 och 24-28 på fig 5 och tabell 1, påträffades längs den gräns som avgränsar exploateringsområdet mot sydost, d.v.s. Vaksala-Lundas gräns mot Vaksala-Åby. Någon enstaka gränsmarkering har också påträffats på andra platser t.ex. nr 23 intill ovan nämnda bebyggelselämning, Raä 252, och nr 36 på ett impediment i åkermark längre norrut.

Av de torp och backstugor som funnits i området enligt det äldre kartmaterialet är det främst ovan nämnda bebyggelselämning, ett soldattorp, nr 25 på fig 4, som lämnats synliga spår. Lämningen som har nr 252 i fornlämningsregistret består av husgrunder, en källare, de murar som redovisades ovan och röjda ytor. Torpet finns upptaget på såväl storskifteskartan från år 1765 som laga skifteskartan från 1847. På den senare fanns också en mindre bebyggelse upptagen ca 150 m längre söderut vilken också kunde skönjas i terrängen vid utredningen (husgrunder och en röjd yta, nr 52 och nr 53 samt nr 29 på fig 5 och i tabellerna 1 och 2). Ingen av dem fanns dock kvar på ekonomiska häradskartan från år 1861. Förutom de röjda ytor som fanns i anslutning till dessa bebyggelselämningar fanns också liknande sådana på andra håll, t.ex. nr 33 längre norrut (fig 5, tabell 1).

I direkt anslutning till bebyggelselämningen Raä 252 påträffades också en skärvstensförekomst i vad som närmast kan karakteriseras som ett odlingsröse, nr 15 på fig 5. Skärvig sten förekom här och var i fickor mellan odlingsstenarna. Röset,

som var ca 5 m stort, låg i en sluttning intill åkermark och var delvis skadat av någon form av schaktning.

Spår av sentida stembrytning finns på ett stort antal platser inom utredningsområdet, bl.a. ett stembrott centralt inom utredningsområdet, nr 31 på fig 5.

Figur 5. Översikt över utredningsområdet med gjorda observationer inlagda.

Gravar i området

I nära anslutning till Raä 252 fanns tre stenformationer som sannolikt utgör gravar, nr 11, 12 och 13 på fig 5. Det rör sig om tre runda stensättningar, 2 till 3 m stora. På ett impediment norr om bebyggelselämningen fanns också en stenansamling som

bedömdes som en eventuell stensättning. Den var dock helt övertäckt av sentida odlingssten.

En röseliknande stensättning påträffades nära väg 288. Stensättningen, nr 32 på fig 5, låg på en flack förhöjning inom ett i övrigt ganska låglänt område norr om ett mer markerat höjdparti. Stensättningen hade delar av en kantkedja som syntes i torven och en fyllning däremellan av relativt jämnstora stenar men också några större, troligen markfasta stenar. Stenarna var mer eller mindre täckta av mossa och torv. Anläggningen uppfattades som närmast oval med måtten 6 x 8 meter. Höjden var omkring en halv meter (fig 6).

Figur 6. Foto på den röseliknande stensättningen. Bakom trädriddån i bakgrunden går väg 288. Foto: Andreas Henniuss, Upplandsmuseet.

På en förhöjning i ett skogsparti ungefär mitt i utredningsområdet, intill en stensträngsliknande ansamling av stenar, nr 34 på fig 5, fanns också en ytterligare en ansamling av stenar. Området bestod av blockig moränmark och det var mycket svårt att avgöra om stenarna kunde utgöra en glest lagd stensättning eller om det rörde sig om en helt naturlig blockförekomst, nr 35 på fig 5 och tabell 1.

Stenålderslämningar

Vid inventeringen lokaliserades flera områden som av topografiska och andra skäl bedömdes som möjliga lägen för stenåldersboplatser. På strategiska platser inom

dessa områden gjordes en efterföljande provgropsgrävning och sällning av jordmassor. Inte i något fall kunde sådana boplatser eller spår av andra aktiviteter konstateras.

<i>Nr</i>	<i>Typ</i>	<i>Anmärkning</i>	<i>Ant. bedömn.</i>	<i>X</i>	<i>Y</i>
2	Gränsmärke		Öv. kult.hist. lämn	6645066,639	1608790,719
3	Gränsmärke		Öv. kult.hist. lämn	6645075,373	1608799,928
4	Gränsmärke		Öv. kult.hist. lämn	6645091,742	1608811,347
5	Gränsmärken	Dubbelt	Öv. kult.hist. lämn	6645111,301	1608827,212
6	Gränsmärke		Öv. kult.hist. lämn	6644997,627	1608742,466
12	Stensättning	Rund, 3 m i diameter	Fast fornl.	6644439,894	1607846,948
13	Stensättning	Rund. 3 m i diameter	Fast fornl.	6644432,951	1607852,138
11	Stensättning	Rund, 2 meter i diameter. Kantkedja	Fast fornl.	6644437,346	1607855,907
15	Skärvtensförekomst	C:a 5 m i diam. Påförd röjningssten	Öv. Kult.hist. lämn.	6644477,559	1607862,307
16	Källare	Del av Raä 252 (Vaksala socken)	Öv. kult.hist. lämn	6644486,371	1607876,071
17	Röjningsröse	Del av raä 252.Murliknande. 5 x 1,5 m.	Öv. kult.hist. lämn	6644490,542	1607887,625
18	husgrund	Del av Raä 252 (Vaksala socken)	Öv. kult.hist. lämn	6644474,232	1607899,902
23	Gränsmärke		Öv. kult.hist. lämn	6644348,67	1607908,943
24	Gränsmärke		Öv. kult.hist. lämn	6644205,445	1608113,392
24	Gränsmärke		Öv. kult.hist. lämn	6644204,734	1608115,517
25	Gränsmärke		Öv. kult.hist. lämn	6644223,026	1608124,183
26	Gränsmärke		Öv. kult.hist. lämn	6644227,859	1608129,113
27	Gränsmärke		Öv. kult.hist. lämn	6644226,754	1608128,799
28	Gränsmärke		Öv. kult.hist. lämn	6644237,313	1608136,361
33	Gammal åker		Öv. kult.hist. lämn	6645219,983	1608218,447
35	Stens./naturbildning	Svårbedömd ansamling av stenar	Bevakningsobj.	6645093,111	1608349,632
36	Gränsmärke	På impediment i åkermark	Öv. kult.hist. lämn	6645322,292	1608567,874
42	Stens./naturbildning	Svårbedömd ansamling av stenar	Bevakningsobj.	6645645,263	1608897,62
48	Stensättning (?)	Ev. stensättning med röjsten på	Bevakningsobj.	6645559,442	1609085,32
52	smedja/backstuga	Syllstenar intill block.	Öv. kult.hist. lämn	6644415,317	1607947,827
53	husgrund	Tydlig husgrund med spisröse. 4,5x10m.	Öv. kult.hist. lämn	6644388,591	1607980,223

Tabell 1. Inmätta objekt – Punkter. De koordinater som finns angivna i tabellen utgår från Rikets system, 2,5 gon, väst.

<i>Nr</i>	<i>Typ</i>	<i>Anmärkning</i>	<i>Ant. bedömn</i>	<i>X</i>	<i>Y</i>
22	Röjd yta	Äldre åkeryta Del av Raä 252	Öv. kult.hist. lämn	6644429,299	1607956,082
29	Gammal åker	Äldre åkeryta med diken	Öv. kult.hist. lämn	6644395,76	1608038,156
31	Stenbrott		Öv. kult.hist. lämn	6644721,162	1607977,477
32	Stensättning/röse	Ca 6x9 m stor	Fast fornl.	6645248,811	1608277,847

Tabell 2. Inmätta objekt – Polygoner. De koordinater som finns angivna i tabellen utgår från Rikets system, 2,5 gon, väst.

Nr	Typ	Anmärkning	Ant. bedömn	X	Y	Pos
7	Stensträng	Enkel, ca 30 m, mellan block	Fast fornl.	6644540,76	1608775,64	V
8	Stenmur	Sentida. Ca 20 m	Öv. kult.hist. lämn	6644681,87	1607906,39	V
10	Stenmur	Intill äldre väg, ca 72 m. Del av Raä 252	Öv. kult.hist. lämn	6644422,65	1607849,79	N
14	Stenmur	Ca 36 m. del av Raä 252	Öv. kult.hist. lämn	6644476,29	1607854,70	N
19	Äldre åker	Del av Raä 252	Öv. kult.hist. lämn	6644474,95	1607904,32	N
20	Stenmur	Ca 11 m, stora block. Del av Raä 252	Öv. kult.hist. lämn	6644464,22	1607898,51	N
21	Stenmur	Vällagd, delvis raserad. Del av Raä 252	Öv. kult.hist. lämn	6644486,45	1607910,58	NV
30	Stenmur	Sentida, ca 18 m	Öv. kult.hist. lämn	6644690,73	1607988,73	N
34	Stensträng	Stora block, ev. naturbildning, ca 20 m	Bevakningsobj.	6645088,32	1608332,77	V
37	Stenmur	Oansenlig, ca 12 m	Öv. kult.hist. lämn	6645408,21	1608614,21	N
39	Stenmur	Naturliga och sprängda block, ca 90 m	Öv. kult.hist. lämn	6645437,56	1608581,74	N
40	Stenmur	Som ovan, sentida, ca 107 m	Öv. kult.hist. lämn	6645379,64	1608530,05	N
43	Stenmur	Som ovan, sentida, ca 30 m	Öv. kult.hist. lämn	6645581,03	1608889,18	NÖ
44	Stenmur	Som ovan, sentida, ca 24 m	Öv. kult.hist. lämn	6645538,10	1608860,00	NÖ
45	Stenmur	Som ovan, sentida, ca 50 m	Öv. kult.hist. lämn	6645528,51	1608785,39	V
46	Stenmur	Som ovan, sentida, ca 15 m	Öv. kult.hist. lämn	6645517,96	1608769,27	NV
47	Stenmur	Som ovan, sentida, ca 7 m	Öv. kult.hist. lämn	6645507,57	1608725,54	NÖ
49	Stenmur	Som ovan, sentida, ca 30 m	Öv. kult.hist. lämn	6645547,68	1608899,60	NÖ
51	Stensträng	Övermossad, ca 26 m	Fast fornl.	6645628,24	1609038,24	N
54	Stenmur	Oregelbunden, troligen sentida, ca 25 m	Öv. kult.hist. lämn	6644619,70	1608919,65	NV

Tabell 3. Inmätta objekt – Linjer. De koordinater som finns angivna i tabellen utgår från Rikets system, 2,5 gon, väst.

Förslag på åtgärder och fördjupning

Efter att utredningens första etapp genomförts informerades länsstyrelsen i Uppsala och uppdragsgivaren om resultaten. Detta utmynnade i ett samråd mellan alla berörda parter om kommande åtgärder vilket skedde på länsstyrelsen i Uppsala län.

Upplandsmuseet redogjorde för resultaten och vilka ytterligare insatser inom utredningsstadiet som behövde göras för att närmare kunna avgöra vissa lämningars status. Upplandsmuseet förordade att utredningens etapp I skulle följas upp med en etapp II med schaktning med grävmaskin på tre preciserade nedanstående platser.

* Skärvestensförekomsten, nr 15 på figur 5, kunde utgöra en dold eller skadad skärvestenshög. En möjlighet att klargöra dess ursprung var att kontrollera förekomsten av förhistoriska boplats- eller andra lämningar i åkermarken omedelbart intill. I närheten av skärvestensförekomsten, i skogskanten, fanns också tre små stensättningar. Även i det fallet kunde det vara lämpligt att försöka utröna i vilket kontext de hörde hemma. Det fanns också indikationer på att det kunde döljas en grav i form av en stensättning på en åkerholme ca 75 m ut i åkermarken. Ambitionen i det fallet var att genom att lyfta på röjningssten på holmen de facto fastställa förekomsten av en grav.

*Längre norrut, nära väg 288, påträffades en röseliknande stensättning, nr 32 på figur 5. Frågan var i vilket sammanhang denna hörde hemma. Det var angeläget att

följa upp dess förekomst med schaktning i närområdet för att kontrollera närvaron av ytterligare gravar eller andra lämningar bl. a. i anslutning till några misstänkt röjda ytor.

*I ett skogsområde centralt inom utredningsområdet fanns en ansamling av sten på ett litet krönläge som bedömdes som en mycket osäker stensättning. Genom en begränsad schaktning på platsen skulle det kunna gå att fastställa vad det rör sig om.

Länsstyrelsen ansåg utöver detta att det fanns fog för vissa provschaktningar i åkermark även på en ytterligare plats där topografi och läge talade för att det kunde förekomma förhistoriska boplatslämningar.

Eftersom uppdragsgivaren var angelägen om att följa upp resultaten från utredningens etapp I och få klarhet i fornlämningsituationen inför kommande planering gjordes en förfrågan om en utredning, etapp II, med provschakt kunde utföras med kort varsel. Upplandsmuseet ansåg att det trots den sena säsongen tack vare acceptabla väderleksförhållanden var möjligt och arbetet utfördes under de första dagarna i december år 2008 (fig 7).

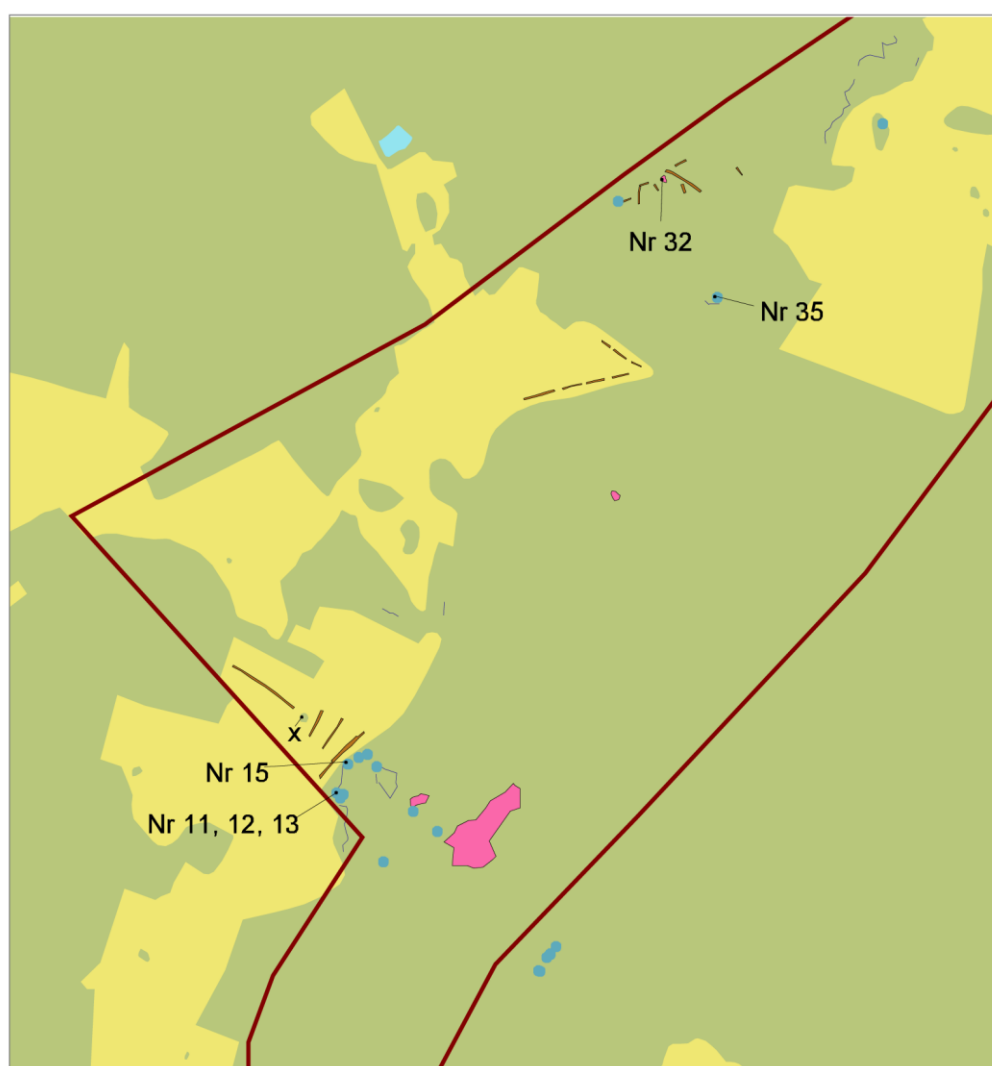

Figur 7. Utredningens etapp II skedde under december. Trots snö och fukt var det ändå möjligt att genomföra nödvändiga schaktningar. Foto Dan Fagerlund, Upplandsmuseet.

Resultat, etapp II

Upplandsmuseet utförde under tre dagar i början på december år 2008 en utredning, etapp II, med grävning av sökschakt, inom ett ovan preciserat område öster om Jälla i Uppsala. Undersökningen föranleddes av planerad bostadsbebyggelse.

Under etapp I av den utredning som avsett att klargöra fornlämningsituationen i området konstaterades att det dels förekom något enstaka objekt i området som säkert kan komma att klassas som fast fornlämning men att det dels också på några platser förekom indikationer på sådana. För att klargöra de senares status gjordes begränsade schaktningar i anslutning till dessa (fig 8).

Figur 8. Översikt över de schakt som grävdes under utredningens etapp II. Ett mindre schakt som grävdes invid nr 35 kunde ej mätas in.

I den södra delen av utredningsområdet gjordes schaktningar i åkermarken intill skärvtensförekomsten, nr 15, och de troliga små stensättningarna nr 11, 12 och 13.

Fyra schakt med en total längd om ca 260 m grävdes. Det schaktades också på det impediment ute i åkermarken som möjligen skulle dölja ytterligare en stensättning, vid x, NV om nr 15 (fig 8).

Figur 9. Schaktning på impedimentet. Ingen gravkonstruktion eller annat kunde fastställas under den odlingssten som täckte impedimentet. Foto: Andreas Hennius, Upplandsmuseet

Inget av antikvariskt intresse påträffades i något av schakten. Detsamma gällde det impediment som fanns ute i åkermarken och som var belamrat med odlingssten. Under den påförda odlingsstenen vidtog naturliga markfasta stenar och berg i dagen (fig 9).

I samband med schaktningarna gjordes också en kontroll av skärvestensförekomsten (nr 15). I några slumpmässigt utlagda provgröpar mellan de påförda röjningsstenarna visade sig skärvestenen förekomma ytligt mellan, och ibland på röjningsstenarna. Skärvestenen var också uppblandad med makad och helt naturliga mindre stenar. Uppfattningen är den att det rör sig om yngre eldskadad sten som har samband med den intilliggande bebyggelselämningen. Det fanns inte heller några spår av någon äldre boplatz eller verksamhet i de schakt som grävdes i åkermarken intill.

Ca 600 m längre åt nordost inom en annan del av de åkerpartier som förkom inom utredningsområdet grävdes ytterligare 7 schakt (fig 8 och 10). Schaktens totala längd var 160 m. Ambitionen var att klargöra om det förekom spår av äldre boplatser i ett läge som av topografiska skäl befogade detta. Även här kunde detta dock avfärdas. Det fanns inga som helst spår av äldre aktiviteter i något av schakten.

Figur 10. Inom vissa åkerområden fanns vissa misstankar om förekomst av äldre boplatslämningar men inte i något fall kunde detta bekräftas genom provschaktsgrävning. Foto: Andreas Hennius, Upplandsmuseet

Ytterligare ca 150 m åt nordost grävdes ett mindre schakt i oländig terräng för att försöka klargöra statusen av en ansamling av stenar på ett lokalt krönläge, nr 35 (figur 8).

Det gjordes också några provgropar i direkt anslutning till den svårtolkade stensträngsliknande lämningen intill, nr 34 på figur 8. Inget av antikvariskt intresse framkom på den här platsen. Stenanhopningen syntes som en naturlig stenansamling i orörd moränmark och den diffusa sträng av stenar som fanns intill verkar vara löst upplagda stenar kanske i samband med avverkning eller något liknande

Till sist grävdes åtta schakt, med en sammanlagde längd om 155 m, i anslutning till den röseliknande stensättningen, nr 32 på figur 8. Frågan var i vilket sammanhang denna hörde hemma och om det fanns spår i närområdet av ytterligare gravar eller andra lämningar bl. a. i anslutning till några misstänkt röjda ytor. Utfallet blev dock mycket magert. Inget av antikvariskt intresse kunde observeras i något av schakten. Gravens isolerade läge, nära väg 288, kan tala för att det rör sig om en grav med en uppgift att markera närvaro i anslutning till ett äldre vägstråk. Vägen finns belagd på det äldsta kartmaterialet (se ovan) och kan ha mycket äldre ursprung. Gravvar i sådana lägen har omtalats tidigare. Ett aktuellt exempel från undersökningarna för E4, finns i Forsa i Tensta socken, Uppland (Fagerlund 2006:105).

Figur 11. Schaktning intill den röseliknande stensättningen, nr 32 (jfr fig 5). Stensättningen kan anas i bildens mitt

Sammanfattning av utredningens etapp I och II

I tabellerna, 1-3, ovan finns en sammanställning av de lämningar som påträffats vid inventeringen. Merparten av alla lämningar kommer att registreras i fornlämningsregistret som övrig kulturhistorisk lämning eller som bevakningsobjekt.

Det finns även på några platser lämningar av en sådan karaktär att de kommer att registreras som fast fornlämning.

1. Röseliknande stensättning. Nummet 32 på figur 5.
2. Stensättningar, 3 st. Nummer 11, 12 och 13 på figur 5.
3. Stensträng. Nummer 7 på figur 5.
4. Stensträng. Nummer 51 på figur 5. Denna stensträng ligger dock utanför undersökningsområdet och kommer i nuläget inte att beröras av den planerade byggnationen.

Den röseliknande stensättningen låg relativt nära den nuvarande väg 288, på en flack förhöjning norr om mer kuperad skogsmark. Trots att det gjordes provschakt i anslutning till anläggningen påträffades inget annat av antikvariskt intresse. Det troliga är att stensättningen hör hemma som en markör av ett äldre vägstråk.

Inom en mindre yta i direkt anslutning till bebyggelselämningen Raä 252, lokaliserades tre små runda stensättningar. De var två till tre meter stora med en enskiktad stenpackning. Tolkningen måste göras med viss reservation då åtminstone två av dem var relativt svåravgränsade och att stenpackningarna i alla tre var knappt övertorvade. Det kan inte uteslutas att de hör samman med den yngre bebyggelselämningen.

Stensträngen, nr 7, på fig 5, låg i nederkanten på den västra sidan av ett höjdområde, i utkanten av flackare lermark (Hästhagen). Stensträngen bestod i

huvudsak av en rad av stenar med olika större och mindre block som slingrade sig fram mellan marfasta större block. Längden var ca 30 m.

Den stensträng som markerats med nr 51, på fig 5, var murliknande med ett skikt av kraftigare stenar i botten och ett blandat stenmaterial i den övre delen (se foto på rapportens framsida). Denna stensträng var kraftigt övermossad. Längden var ca 26 m. Stensträngen ligger utanför exploateringsområdet och kommer inte att direkt beröras av exploateringen.

Fig 12. Del av stensträngen nr 7.
Foto: Dan Fagerlund, Upplandsmuseet.

Administrativa uppgifter

Plats: Vaksala-Lunda 1:12 m.fl.

Undersökningstyp: Arkeologisk utredning, etapp I och II

Orsak till undersökningen: Bostadsbebyggelse

Datum för undersökningarna: 27 okt-4 nov och 1-3 dec

Koordinatsystem: RT 90, 2,5 gon, väst

Projektledare: Andreas Henniuss, Dan Fagerlund

Projektdeltagare: Michel Guinard, SAU

Upplandsmuseets diarienumr.: A2-1068-2008

Arkeologiska avd projektnr.: 8265

Dokumentation: Förvaras på Upplandsmuseet

Beställare: Vaksala-Lunda Fastighets handelsbolag

Länsstyrelsens tillstånd och datum för beslut: 431-13564-08, 2008-10-21

Referenser

Litteratur

Fagerlund, D. 2002. En bronsåldersmiljö i Åby, Vaksala. Arkeologisk undersökning, Vaksala-åby 5:1, Vaksala socken, Uppsala kommun. Upplandsmuseet, arkeologiska avdelningen, Rapport 2002:06.

Fagerlund, D. 2006. Från stenålder till nutid i Forsa. Undersökningar för E4. Raä 442. Tensta socken, Uppland. Upplandsmuseet, avdelningen för arkeologiska undersökningar, rapport 2006:09.

Göthberg, H. 2003. Väg 288 Jälla-Hov. Arkeologisk utredning, Vaksala och Rasbo socknar, Uppsala kommun, Uppland. Rapport 2003:22, avdelningen för arkeologiska undersökningar, Upplandsmuseet.

Hennius, A. 2006. Arkeologisk utredning. Vaksala-Jälla, Undersökningar för ny G/C-väg. Vaksala sn, Uppland. Upplandsmuseets rapporter 2006:2.

Åstrand, J. 1997. Vaksala-Lunda. VA-ledning Årsta-Jälla. Arkeologisk undersökning, Lunda 3:1, 7:1 Vaksala socken, Uppsala kommun, Uppland. Riksantikvarieämbetet, UV-Uppsala , Rapport 1997:25.

Arkivmaterial

Lantmäteriakter
Vaksala socken
Lunda

B72-17:A5:58-59	1640-41	Geometrisk avmätning
B72-17:1	1765	Storskifte
B72-17:2	1847	Laga skifte